Música i poesia, punts de trobada[1]

Glòria Bordons i Albert Casals

Temps d'Educació, 42, p. 7-9 (2012) Universitat de Barcelona

Ben sovint sentim parlar de «la musicalitat de la poesia» o que poesia i música tenen un mateix origen. Actualment, però, ¿fins a quin punt música i poesia comparteixen tronc? En l'actualitat, ens trobem en un punt en què l'evolució de les arts cap a terrenys d'integració de diferents disciplines porta a noves propostes en les quals fins i tot resulta difícil —o inadequat— destriar els llenguatges artístics. Especialment des de les avant-guardes del segle XX, sovint és inexacte i restrictiu l'ús de les etiquetes disciplinàries tradicionals («música», «poesia», «teatre», etc.) per referir-nos a les innovadores manifestacions artístiques que es produeixen. Tot i això, no podem deixar de preguntar-nos què fa l'artista actual i valorar-ho des d'una visió més àmplia que, de ben segur, requereix uns coneixements multidisciplinaris.

Un exemple recent en aquest sentit és l'exposició «Volum!» (MACBA, novembre 2011-abril 2012) en què a partir de la polisèmia del títol (volum material *versus* volum sonor) presenta un seguit d'instal·lacions visuals-musicals-tàctils que s'inclouen en la perspectiva que «llegeix en el tombant de segle [XXI] la consolidació del so i de la veu com a materials de la producció artística»[2] . Així, una de les propostes que s'exhibeixen —*Hey Joe* (1996) de Kristin Oppenheim— posa l'accent en un fragment musical repetit de forma reiterada que, a través de la simple veu humana i uns focus de llum, dóna la sensació d'omplir l'espai no només emocionalment sinó també físicament.

Aquesta monografia es fixa en les implicacions, oportunitats i experiències educatives que ens ofereix la confluència poesia i música, tot tenint en compte el lligam del passat i el diàleg i mestissatge artístic actuals. No és fruit de la casualitat que incidim en aquesta interdisciplinarietat quan els estudiants —i professors— d'avui viuen immersos en l'anomenada societat de la comunicació. La finestra que ha obert Internet i totes les aplicacions tecnològiques que contínuament se succeeixen demanen lectures i expressions fonamentades en la multimodalitat. Els alumnes han de ser —i majoritàriament ja són— capaços de construir productes multimodals que reflecteixin l'aprenentatge integrat de diferents disciplines: *powerpoints* o vídeos on s'hi barregen imatge, poesia i text[3] o la creació d'un videoclip, un *lipdub* o un *mashup*[4] en serien uns bons exemples. I cada vegada més el professorat de totes les disciplines també utilitza i gira la mirada envers aquestes noves possibilitats que superen les limitacions del paper escrit[5].

---

(1) La realització d'aquest monogràfic ha estat possible gràcies a l'ajut d'ARCE (Agrupació de Recerca en Ciències de l'Educació) de la Universitat de Barcelona.

(2) Extret de la presentació de l'exposició mencionada. Disponible a: http://212.36.65.30/macba-front/controller.php?p_action=show_page&pagina_id=34&inst_id=30282 [accés: 20.02.2012].

(3) Un exemple pot ser el d'aquest alumne de Batxillerat: http://vimeo.com/4547741 [accés: 20.02.2012].

(4) Un dels nombrosíssims exemples és aquest de l'escola Josep Maria Xandri: http://www.youtube.com/watch?v=fgXBrMAznTg [accés: 20.02.2012].

(5) Dos petits exemples ben diferents: un bloc d'un professor de llengua catalana i literatura (http://blocdellengua.blogspot.com/) i un espai virtual per recollir aplicacions musicals per a iPhone i iPad (https://sites.google.com/site/educaciomusicalamblipad/home) [accés: 20.02.2012].

El recull monogràfic que presentem pretén oferir una mirada plural a la conjunció entre la música i la poesia, tot integrant les mirades d'experts en el món de la teoria i pràctica musical, la didàctica de la música, la part sonora del llenguatge (entonació) i de la poesia, la teoria de la literatura, la didàctica de la poesia, etc. La proposta de realitzar aquesta aportació sorgeix d'un treball cooperatiu des de les dues disciplines, ja que parteix de l'estada d'Albert Casals (GRUMED, Grup de Recerca en Música i Educació) en el grup Poció (Poesia i Educació) i de les entrevistes a professors implicats en treballs a cavall d'ambdues disciplines. Així mateix, aquesta oportunitat de fer dialogar poesia i música ha conduït, en alguns casos, a la redacció conjunta d'alguns articles entre persones provinents de cadascuna de les branques (vegeu els dos primers articles del monogràfic). Aquest fet ha permès un aprenentatge mutu i un intercanvi, la qual cosa ha contribuït a una millor construcció d'anàlisis o de propostes teòriques. D'altra banda, la doble mirada sobre tots els articles per part dels coordinadors ha enriquit el procés de presentar un resultat conjunt, vàlid i d'interès no només per a una sola disciplina.

L'article que obre la monografia mostra una visió panoràmica de la discussió teòrica en relació amb aquesta temàtica. Es realitza una observació de les diverses maneres d'abordar la relació entre poesia i música per acabar aportant un marc i una proposta destinats a l'anàlisi de la poesia dita en veu alta i de la música. Aquesta proposta s'explica de forma detallada i s'aplica a la interpretació escènica d'un poema per part del seu autor amb la voluntat de donar una nova eina per a la lectura conjunta de les dues arts.

A continuació, i complementàriament al primer article, Júlia Ferrer i Tània Parra plantegen la intertextualitat entre música i poesia. Les autores enfoquen les formes de diàleg entre poesia i música a l'aula mitjançant l'exposició de les diverses pràctiques i possibilitats existents. La seva aportació destaca per com s'aborda complementàriament l'anàlisi d'una de les manifestacions poètico-musicals europees més destacades, el *lied*. Aquest estudi ofereix un interessant exemple que podria aplicar-se a altres formes d'intertextualitat entre poesia i música.

El tercer article parteix de l'oralitat de la poesia, però especialment dels diversos sistemes de difusió i de la innovació tècnica que l'han caracteritzada en els darrers cinquanta anys. Lis Costa i Eduard Escoffet fan un repàs històric del que s'ha anomenat poesia sonora, aquella poesia que traspassa el llibre i es mou en els límits entre música i literatura. A més de l'exposició històrica, l'article fa un pas més: explica possibles activitats a desenvolupar dins de l'aula i contribueix a trencar tabús i pors respecte a aquest tipus de poesia. En resum, els seus plantejaments ens obliguen a realitzar canvis en les concepcions i les experiències al voltant de l'educació poètica i musical.

Tot seguint en les relacions entre sonoritat i poesia, Dolors Font i Francina Torras presenten un estudi experimental al voltant de cinc poemes recitats pels mateixos autors. Analitzen, a través d'un software específic, les característiques de l'entonació (a partir de patrons i èmfasis melòdics ja establerts), el ritme, la velocitat i la intensitat de cada un dels recitats. Per acabar, les autores de l'article ens proporcionen, a mode de conclusió, els elements a tenir en compte de cara a una lectura o interpretació escènica d'un poema. Tot i ésser un article exploratori, aquestes pautes concretes permetran millorar la reflexió i enriquir l'expressió poètica en veu alta.

Els dos últims articles exposen dues experiències contraposades: d'una banda, l'ús de la poesia com a recurs per arribar a la creació musical i, d'altra banda, la possibilitat d'aprofitar el cant com a vehicle per a esperonar la creació poètica. En el primer d'aquests dos articles, Laia Viladot mostra a partir d'una experiència concreta com es produeix el recorregut des de la recitació d'un poema fins a la composició musical col·lectiva en el context d'una aula d'una escola de música. El model didàctic que presenta, fruit del diàleg entre teoria i pràctica, serveix per comprendre millor com es pot aconduir un procés creatiu (no només musical) i com podem aconseguir que esdevingui una activitat altament rica i significativa.

Finalment, l'article d'Albert Casals descriu un projecte implementat en diverses escoles de Primària que sota l'aparença musical (la cançó) permet abordar d'una forma lúdica i motivadora el treball poètic. L'autor mostra com a través d'un recurs de la tradició oral, la cançó amb versos improvisats, es pot aconduir l'alumnat de 10 a 12 anys cap a la inquietud i l'interès envers l'expressió poètica. Aquest tipus d'experiència és un exemple de superació dels clàssics límits disciplinaris i aporta elements per reflexionar sobre la importància i la utilitat de basar-se en activitats encaminades a l'expressió i la comunicació tot utilitzant diversos llenguatges de forma conjunta.

Cada article s'acompanya de bibliografia abundant tant sobre poesia com sobre música i les respectives aplicacions didàctiques. Creiem que això ajudarà i facilitarà el camí a aquells que vulguin aprofundir sobre els temes o vulguin aplicar-ho a l'aula.

Podríem haver continuat el monogràfic amb altres aprofundiments teòrics sobre la relació i, evidentment, podríem haver donat pas a altres experiències educatives realitzades des d'una o altra de les disciplines. Però el tema tot just comença i de moment hem fet els primers passos: explorar la relació, esbossar un esquema d'anàlisi conjunta, mostrar exemples tant d'intertextualitat com d'oralitat de la poesia, i oferir mostres d'aplicació a les aules des d'ambdues disciplines. Esperem que això sigui l'inici de moltes *suites* didàctico-poètico-musicals.